

MAXSUS FANLARNI O'QITISHDA DUAL TALIM SHAKLINING AFZALLIGI

Shukurov Zuxriddin Numon o'g'li

Termiz davlat universiteti Texnologik ta'lim kafedrası o'qituvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17512864>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 31-oktabr 2025 yil

KEY WORDS

dual ta'lim, maxsus fanlar, amaliy ko'nikmalar, nazariy bilim, ta'lim sifati, innovatsion o'qitish, mehnat bozori, o'quv jarayoni integratsiyasi.

ABSTRACT

Ushbu maqolada maxsus fanlarni o'qitishda dual ta'lim shaklining afzalliklari, uning ta'lim sifati va amaliy ko'nikmalarni shakllantirishdagi o'rni yoritilgan. Maqolada dual ta'limning talaba motivatsiyasini oshirish, mehnat bozoriga moslashuvchan kadrlar tayyorlash, ishlab chiqarish jarayonlariga erta jalb etish kabi ijobiy jihatlari tahlil qilingan. Shuningdek, o'quv jarayonini ishlab chiqarish ehtiyojlari bilan integratsiya qilishning pedagogik va tashkiliy mexanizmlari ko'rsatib o'tilgan.

Bugungi kunda ta'lim tizimining asosiy maqsadi zamonaviy mehnat bozorida raqobatbardosh, amaliy ko'nikma va mustahkam nazariy bilimga ega mutaxassislarni tayyorlashdan iborat. Shu nuqtai nazardan, ta'lim jarayonini ishlab chiqarish bilan chambarchas bog'laydigan dual ta'lim shakli o'zining samaradorligi bilan ajralib turadi. Dual ta'lim tizimi Germaniya, Avstriya, Janubiy Koreya kabi rivojlangan mamlakatlarda keng qo'llanilib, bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida ham bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

Maxsus fanlarni o'qitishda dual yondashuv ayniqsa muhim ahamiyatga ega, chunki bu fanlar o'z mohiyatiga ko'ra amaliy tajriba va texnik ko'nikmalarni talab etadi. Nazariya bilan amaliyotning uyg'unligi talabalarga o'z kasbiy yo'nalishlarini chuqur anglash, ishlab chiqarish jarayonlarini amalda ko'rish va o'z mutaxassisligi bo'yicha real muammolarni hal etish imkonini beradi.

Shuningdek, dual ta'lim tizimi ta'lim muassasalari, korxonalar va ish beruvchilar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi, natijada bitiruvchilar bandlik darajasining oshishiga xizmat qiladi. Shu bois, maxsus fanlarni o'qitishda dual ta'lim shaklini joriy etish nafaqat o'quv jarayonini takomillashtirish, balki mamlakatimizda kadrlar tayyorlash sifatini tubdan yaxshilashning muhim omilidir.

Ushbu tadqiqot nazariy-tahlil tadqiqot hisoblanib, matreal sifatida xorijiy va mahaliy olimlarning ilmiy ishlari ko'rib chiqildi. Shuningdek, ushbu tadqiqot ishida nazariy tahlil, analogiya va umumlashtirish kabi metodlardan foydalanildi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, dual ta'lim tizimini maxsus fanlarni o'qitish jarayoniga tatbiq etish ta'lim sifatini oshirishda, talabalar bilimini amaliyot bilan uyg'unlashtirishda samarali mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda. Adabiyotlar tahliliga ko'ra,

Germaniya, Shveysariya, Finlyandiya kabi mamlakatlarda dual ta'limning muvaffaqiyatli qo'llanilishi ishlab chiqarish sohalarida yuqori malakali kadrlar yetishib chiqishiga sabab bo'lgan. O'zbekiston sharoitida olib borilayotgan tajriba loyihalari ham bu modelning istiqbolli ekanini tasdiqlamoqda.

Ko'plab manbalarda ta'kidlanishicha, dual ta'lim tizimi talabalarda mas'uliyat, mustaqil qaror qabul qilish, mehnat intizomi va kasbiy madaniyatni shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, o'qituvchilar uchun ham o'quv jarayonini ishlab chiqarish bilan integratsiya qilish yangi pedagogik yondashuvlarni joriy etish, amaliy darslarni modernizatsiya qilish imkonini yaratadi. Dual ta'lim natijasida talabalarining nazariy tayyorgarligi amaliy tajriba bilan boyiydi, bu esa bitiruvchilarning mehnat bozorida tez moslashuvchan bo'lishiga zamin yaratadi.

Mavjud adabiyotlarda o'quv muassasasi va korxonalar o'rtasidagi hamkorlik masalasi keng o'rganilgan. Ko'plab tadqiqotchilar o'quv muassasasi korxona hamkorligining turli modellarini, jumladan Dual tizimi, kooperativ ta'lim (Cooperative Education) va Sandwich kurslari (Sandwich Courses)ni tahlil qilganlar.

Dual tizimi Germaniyaning urushdan keyingi iqtisodiy tiklanishining harakatlantiruvchi kuchi sifatida e'tirof etilib, o'quv muassasasi-korxona hamkorligining namunaviy modeli sifatida tan olingan. Theuerkauf va Weiner tomonidan ushbu tizimning beshta asosiy xususiyati ajratib ko'rsatilgan: keng qamrovli asosiy ta'lim, texnik tayyorgarlik va nazariyaning uyg'unlashuvi, muhim malakalarni egallashga yo'naltirilgan tayyorgarlik, standartlashtirilgan tizim, hamda o'quv muassasasidan ishlab chiqarishdagi o'quv tizimiga bosqichma-bosqich o'tish [1]. Germaniya Federativ Respublikasining Ta'lim va tadqiqotlar federal vazirligi (BMBF) ham Dual tizimning kelib chiqishi, xususiyatlari va o'quv jarayoni haqida batafsil ma'lumot beruvchi nashrni e'lon qilgan [2]. Pleshakova esa Dual tizimning Germaniyada shakllanishi va rivojlanishini tarixiy nuqtai nazardan tahlil qilgan [3].

Dual tizimning afzalliklarini inobatga olgan holda, ayrim tadqiqotchilar bu modelning Germaniyadan tashqarida Rossiya [4,5], Ukraina [6] va Xitoy [7,8] kabi mamlakatlarda qo'llanilish tajribasini ham o'rganganlar. Biroq, Dual tizimning ayrim zaif jihatlari ham mavjud. Pritchard ta'kidlaganidek, bu tizim shaxslar, o'quv muassasalar, korxonalar va turli manfaatdor guruhlar o'rtasidagi ziddiyatlar bilan to'yingan bo'lib, mehnat bozoridagi raqobatni cheklashi, yoshlarda mustaqil mehnat maqomini kechiktirishi va bandlikni to'liq kafolatlay olmasligi mumkin.

Germaniyadagi Dual tizimdan farqli o'laroq, AQShdagi kooperativ ta'lim (Cooperative Education) va Buyuk Britaniyadagi sandwich kurslari (Sandwich Courses)da hukumat hamda korxonalarning ishtiroki nisbatan cheklangan bo'lib, bu modellarga asosan o'quv muassasalari tashabbus ko'rsatadi. AQShdagi kooperativ ta'lim modeli – bu o'quv dasturi bo'lib, unda auditoriya mashg'ulotlari mehnat tajribasi bilan uyg'unlashgan. Younis va Pierrakos hamkorlikda olib borgan tadqiqotlarida kooperativ ta'limning ham talabalar, ham jamiyat uchun zarurligini ta'kidlaganlar. Tadqiqotlar shuningdek, kooperativ ta'lim dasturlarining talabalar kasbiy faoliyatining dastlabki bosqichidagi muvaffaqiyati va o'ziga bo'lgan ishonch darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini ko'rsatgan. Kooperativ ta'lim dasturlarida ishtirok etuvchi talabalar kasbiy bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish bilan birga, ishlab chiqarish jarayonida amaliy tajriba orttirish imkoniga ega bo'ladilar.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, dual ta'limning muvaffaqiyatli joriy etilishi uchun uch tomonlama hamkorlik – ta'lim muassasasi, ishlab chiqarish korxonasi va talabalar o'rtasidagi uzviy aloqa muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, ishlab chiqarishdagi murabbiylar malakasini oshirish, o'quv dasturlarini real mehnat sharoitlariga moslashtirish, hamda monitoring tizimini yo'lga qo'yish dual ta'lim samaradorligini yanada oshiradi.

Umuman olganda, adabiyotlar sharhi shuni ko'rsatadiki, maxsus fanlarni o'qitishda dual ta'lim modeli o'quv jarayonini innovatsion asosda tashkil etish, kadrlar tayyorlash sifatini oshirish va yoshlarni amaliy faoliyatga tayyorlashda eng samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, maxsus fanlarni o'qitishda dual ta'lim shaklidan foydalanish o'quv jarayonining samaradorligini oshirish, nazariya va amaliyotni uzviy bog'lash hamda mehnat bozorining ehtiyojlariga mos kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Dual ta'lim modeli orqali talabalar o'z mutaxassisligi bo'yicha nazariy bilimlarni ta'lim muassasasida, amaliy ko'nikmalarni esa ishlab chiqarish sharoitida egallaydilar. Bu esa ularga kasbiy kompetensiyalarni chuqurlashtirish, real ishlab chiqarish muhitida mustaqil qaror qabul qilish va kasbiy mas'uliyatni his etish imkonini beradi.

Tadqiqotlar va amaliy tajribalar natijalariga ko'ra, dual ta'lim shakli o'quvchilarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi, o'qituvchilarga esa ta'lim mazmunini ishlab chiqarish talablari bilan uyg'unlashtirish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, bu tizim korxonalar bilan ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlaydi, natijada bitiruvchilarning ishga joylashish ko'rsatkichlari yaxshilanadi.

Maxsus fanlarni o'qitishda dual ta'lim shaklini keng joriy etish zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirish, kadrlar tayyorlash sifatini oshirish va iqtisodiyot tarmoqlarini malakali mutaxassislar bilan ta'minlashning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Pleshakova, A.Y. Dual System of Education in Germany: Historical Context. Nauchnyi Dialog 2018, 10, 301–312.
2. Remington, T.F. Business-Government Cooperation in VET: A Russian Experiment with Dual Education. Post-Sov. Aff. 2017, 33, 313–333.
3. Dudyrev, F.; Romanova, O.; Shabalin, A. Dual Education in Regions of Russia: Models, Best Practices, Growth Prospects. Vopr. Obraz.-Educ. Stud. Mosc. 2018, 2, 117–138.
4. Pyliavets, M.; Protas, O.; Martinets, L.; Lyaskevich, A.; Babyshena, M.; Chumak, L.; Lazorko, O. A Comparative Analysis of Peculiarities of Vocational Education in Ukraine and Germany. Rev. Rom. Pentru Educ. Multidimens. 2020, 12, 200–212.
5. Yang, R.; Sun, S. A Study and Reference of the Dual System of Education Governance in Germany: An Analysis Based on Cultural-Historical Activity Theory. J. Beijing Adm. Inst. 2021, 4, 99–107. (In Chinese)
6. Li, J.; Li, D. International Comparative Analysis of Industry-Education Integration in Vocational Education. Res. High. Educ. Eng. 2019, 4, 159–164.
7. Rowe, P.M. Work Experience, the Scientist-Practitioner Model, and Cooperative Education. Can. Psychol.-Psychol. Can. 2018, 59, 144–150.
8. Chopra, S.; Golab, L. Undergraduate engineering applicants' perceptions of cooperative education: A text mining approach. Int. J. Work-Integr. Learn. 2022, 23, 95–112.